

Pogány György

Tanulmánygyűjtemény a Muravidék magyarságának kultúrájáról

Zágorec-Csuka Judit a szlovéniai magyarság szellemi életének mindenese. Az ottani magyar kisebbség lélekszáma a népszámlálási adatok szerint alig hatezer, vagyis mindössze ennyien vallják magukat nemzettársunknak; becslések szerint a magyar kötődésűek ennél azért valamivel többen lehetnek, talán 12–16 ezer lehet a számuk. A kicsiny, maroknyi létszámon túl azonban nagyobb baj, hogy a magyarság lélekszáma folyamatosan, népszámlálásról népszámlálásra csökken, az asszimiláció megállíthatatlannak tűnik. Vagy talán mégis van remény a megmaradásra? Szlovénia széles körű jogokat biztosít nemzeti kisebbségei számára, a kisebbségpolitika a pozitív diszkrimináció elvén alapul és ennek egyik lényeges eleme a kulturális autonómia. A politika által biztosított jogokkal messzemenően próbál élni a Muravidéken élő magyarság, Szlovénia önálló állami léte óta a magyar kisebbség – az anyaország támogatásával – kiépítette kulturális intézményeit, megalakult a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, a maribori egyetemen pedig Magyar Nyelv és Irodalom Intézet működik. Ezen műhelyek alapvető célja a nemzeti identitás és az anyanyelv megőrzése, az asszimiláció megállítása, vagy legalább lassítása. A kisebbség értelmiségére jellemző az interdiszciplináris szemlélet, amely szinte kikényszeríti, hogy a maroknyi magyarság írástudói szükségszerűen több területen is működjenek; ennek a sokoldalúságnak, a kisebbségi létből következő kihívásoknak megfelelni szándékozó életstratégiának az egyik legjelesebb képviselője Zágorec-Csuka Judit. Egyszerre költő, prózaíró, műfordító, esszéíró, kritikus, pedagógus és nem utolsósorban könyvtáros, az 1. sz. Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola

könyvtárostanára és a Maribori Egyetem óraadó tanára, aki az ELTE könyvtár-tudományi doktori iskolájában szerzett PhD-fokozatot 2006-ban.

Zágorec-Csuka Judit eddig számos könyvben tárta olvasói elé a muravidéki magyarság szellemi életét, kiemelkedik közülük doktori értekezésén alapuló monográfiája, *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* című munka. Legújabb kötete, a *Nemzetiségi könyvtárügy a Muravidéken* egy tanulmánygyűjtemény, és címével ellentétben nem csak a könyvtárüggyel foglalkozik behatóan. A négy nagy szerkezeti egységre tagolódó kötet első része taglalja a könyvtárügyet, a másodikban könyvtörténeti írások sorakoznak, a harmadik címe *Olvasászociológia*, a negyedikben pedig interjúk, kritikák, alkotói portrék olvashatók. Az összegyűjtött írások között akad régebbi, a 2000-es évek végén készült, és található frissebb is. Áthatja e szövegeket egyrészt egy felelősen gondolkodó értelmiségi tollforgató elkötelezettsége a magyar kisebbség felé, másrészt pedig az a törekvés, hogy megtalálja a szlovéniai magyarság helyét az egységesülő Európában. A globalizáció kihívásai sokszor nem kedveznek a nemzeti kisebbségek megmaradásának, nyelvük, kultúrájuk, tradícióik megőrzésének, vagyis nem ritkán ellentétes tendenciák között kell a szlovéniai magyar értelmiségieknek megtalálniuk a nemzeti identitás megmaradását biztosító optimális stratégiát.

A könyvtárüggyel foglalkozó első részben négy tanulmány található. Közös jellemzőjük az átfogó, szintetizáló szemlélet, a multikulturális megközelítés, az együttműködésre való törekvés Szlovénia és a határmenti magyarországi megyék – mindenekelőtt Vas és Zala – könyvtáraival. Ezt a kérdést járja körül *A partnerkapcsolatok lehetőségei a határ régiókban (Szlovénia – Magyarország, a Muravidék és Vas- [sic!] és Zala megyék könyvtarai közt)* című tanulmány. A gondok egyike, hogy Szlovéniában végső soron nincs magyar nyelvű nemzetiségi könyvtár, kétnyelvű gyűjtemények vannak, amelyekben mintegy százharmincezer magyar nyelvű kötetet őriznek. Kevés a magyar könyvtáros is, Lendván és Muraszombaton mindössze egy-egy magyar – hungarológus – könyvtáros szolgál, mert sem a nemzetiség, sem a könyvtáros szakma nem tudott több státuszt kiharcolni. Mellettük a kétnyelvű iskolákban dolgoznak magyar könyvtárosok. Az előrelépéshez szükség lenne a nemzetiségi könyvtári ellátás stratégiájának kidolgozására és a digitalizáció együttműködésen alapuló megszervezésére. A szerző sürgeti a *Muravidéki Magyar Adatbázisok* létrehozását, amelyek mind a tudományos kutatás, mind a nemzeti identitás megőrzésének hatékony eszközei lehetnek. Zágorec-Csuka Judit indítványa szerint ezek az adatbázisok felölelnének többek között bibliográfiákat, történeti forrásokat, a *Muravidéki Magyar Lexikont*, statisztikákat, kronológiákat – vagyis minden olyan tartalmat, amely elősegítheti, hogy „[n]e tűnjön el a muravidéki magyarság, mint nemzeti kisebbség a globalizált világ felgyorsult léthelyzetében! A túlélésünkhöz szükséges a nemzetiségi könyvtárak stratégiájának a megírása és kivitelezése, amelyben fontos szerepet töltenek be a muravidéki adatbázisok.” (23. p.) – olvasható az összegzésben.

A következő tanulmány (*Magyar könyvtári tevékenységek Lendván a 19. század végétől a 20. század közepéig*) egy történeti áttekintés. Lendván 1871-ben alakult meg az Alsólendvai Polgári Olvasóegylet, melynek csakhamar könyvtára is szerveződött, 673 kötettel. A könyvtár az első világháború után felbomlott, a jugoszláv állam pedig a könyveket elkobozta. 1901-ben megalakult az Alsólendvai Iparos Olvasókör, *Balkányi Ernő* papírkereskedésében 1899-ben kölcsönkönyvtárat létesített, és 1910-ben megkezdte működését a népkönyvtár is. Az államhatalom változásával Lendván megszűntek a magyar könyvtárak, a jugoszláv hatóságok a könyvek jó részét elégették. 1941-ben a vidék visszakerült Magyarországhoz, a lendvai polgári iskola rendelkezett diákkönyvtárral, 291 kötetet számlált. A második világháború után, 1949 végén vagy 1950 elején alakult meg a lendvai *Népkönyvtár*, amely 1951 végéig járási könyvtárként működött. A kétnyelvű könyvtárnak 1955-ben már hatezer szlovén és magyar kötete volt. Ezek az előzmények formálták és határozták meg a jelenlegi szlovéniai, szűkebben lendvai kétnyelvű, magyar–szlovén könyvtári ellátást.

A könyvtári blokk harmadik tanulmánya a *Kétnyelvű iskolai könyvtárak a Muravidéken, ahol a magyar nemzetiség él* című írás. Szlovéniában a magyar nemzetiség könyvtári ellátásáért elsősorban a lendvai városi és a muraszombati megyei könyvtár felel, illetve a községekben is található magyar nyelvű könyvek, az ellátás második pillére pedig a kétnyelvű iskolák bibliotékái. Lendván három iskolai könyvtár található, kettő általános iskolában, egy pedig középiskolában, valamint Pártosfalván, Dobronakon és Göntérházán van kéttannyelvű iskola és azokban magyar nyelvű szolgáltatást is nyújtani tudó könyvtár. A kétnyelvű iskolák tanulóinak mintegy harmada magyar anyanyelvű. Az iskolai könyvtárakban is zajlik a tanulók, tanárok és könyvtárosok közötti kulturaközi párbeszéd. A szerző szép szavakkal tesz hitet a könyvtárakban hozzáférhető kulturális értékek mellett: „[a] muravidéki magyarság a könyvei és könyvtárai által lett az ami, őrzi a nyelvét, kultúráját, pótolja azokat a hiányosságokat, amelyekkel szembe kell néznie.” (44. p.)

A negyedik tanulmány (*A nemzetiségi könyvtárosok szakmai kompetenciái a magyar nemzetiségi kulturális életben Szlovéniában*) azt vizsgálja, milyen kompetenciák szükségesek a nemzetiségi, elsősorban a magyar nemzetiségi könyvtárosoknak. Mindössze hét nemzetiségi magyar könyvtáros működik Szlovéniában, elhelyezkedésükhöz könyvtáros szakképzettség, valamint a szlovén és a magyar mellett még egy nyelv ismerete szükséges. Az iskolai könyvtárakban dolgozóknak ezeken túl még pedagógiai-andragógiai ismeretekkel is rendelkezniük kell. Szükségesek értelemszerűen a könyvtári szakismeretek: az adatgyűjtés módszerei, forrásai; a katalogizálási ismeretek, különös tekintettel a szlovén integrált könyvtári rendszer, a COBISS (Co-operative Online Bibliographic System and Service) használatára. Ezenkívül a nemzetiségi könyvtárosnak történeti, társadalomismereti, honismereti, irodalmi és kulturális ismeretekkel is rendelkeznie kell a gyűjteményszervezéshez és a magyar anyag ismeretéhez. A sikeres kulturaközvetítéshez

elengedhetetlen a szlovén kultúra ismerete is. A szerző szép megfogalmazása szerint „[a] nemzetiségi könyvtárosoknak Szlovéniában »sorsot« kell kovácsolniuk tudatos és érzelmi kötődéssel, s ki-ki a maga lelkiismerete és lehetősége szerint és szakmai kompetenciákkal tevékenykedjen a muravidéki magyarság életben maradásáért.” (58. p.)

A kötet következő szerkezeti egysége a *Könyvtörténet* címet viseli. A muravidéki magyar nyelvű könyvkiadás csaknem ötfélszázéves múltra tekint vissza. A kezdeteknek állít méltó emléket a szerző *Gondolatok Kultsár György A baláltra való készőletről rövid tanóság 1573-ban kiadott prédikációs könyvéről a reformáció 500 éves jubileuma kapcsán* című írása. Alsólendván *Hoffhalter Rudolf* nyomdász kezdte meg működését és 1573-ban, illetve 1574-ben *Kultsár György* prédikátor három könyvét tette közzé, az első volt a fentebb említett teológiai munka. Mind a nyomdász, mind a protestáns prédikátor patrónusa a lendvai vár ura, *Bánffy Miklós* volt. Ezekkel a nyomtatványokkal kezdődött a Muravidék, sőt egész Szlovénia nyomdászattörténete, ugyanis Ljubljanában csak valamivel később, 1575-ben létesült nyomda.

A muravidéki magyar könyvkiadás a 21. század első évtizedeiben, 2000–2013 közti időszakban című tanulmány a jelennel foglalkozik. A vizsgált korszakban 65 magyar könyv látott napvilágot Szlovéniában, közülük 4 könyv- és sajtótörténeti kötet, 8 történelmi szakkönyv, 25 szépirodalmi mű, 2 irodalomtörténeti munka, 8 nyelvészeti, 1 médiatörténeti, 10 néprajzi kiadvány, valamint 7 fordításkötet is megjelent magyar szerzőtől szlovén nyelven. A magyar könyveknek nagyon fontos szerepük van a nemzeti identitás, illetve az irodalmi nyelv megőrzésében; anyanyelvén megjelenő könyvek nélkül minden bizonnyal azon nemzeti kisebbségek sorsára jutna a muravidéki magyarság, amelyek elvesztették irodalmi nyelvüket, és elkezdődött a lassú nyelvi sorvadás folyamata. A szerző sürgeti az együttműködést a magyarországi könyves intézményrendszerrel, a kisebbségi léthelyzetben lévő többi magyar íróval, és értelemszerűen a szlovén irodalmi körökkel is, vagyis jobban meg kellene ismertetni a magyar írókat szlovén fordításban a többségi kultúra képviselőivel.

A harmadik tematikai egység az *Olvasásszociológia*. Ebben a részben három írás kapott helyet, közülük kettő a szerző kutatásainak eredményeit közli (*Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola magyar nemzetiségi tanulóinak olvasási szokásai*, *A Légy jó mindhalálig kötelező olvasmány olvasási élményei az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola tanulóinak a körében*). A harmadik általánosságban foglalkozik az olvasással (*Az olvasás jelentősége és hatalma*).

A szerző mélyen gyökerező meggyőződése, hogy „magyarnak lenni ma nem állami hovatartozást jelent, hanem annak az érzésnek és a gondolatnak egy specifikus módját, amely ezer év értékeiből szűrődött le: kultúrát jelent.” (105. p.) Zágorec-Csuka Judit a magyar nemzetiségű tanulók olvasási szokásait a nevelési-oktatási szakaszok mentén tagolja. Az első szakasz az 1–3. osztályt jelenti, ekkor

a cél az, hogy a gyerekek elsajátítsák az olvasást, az olvasási technikákon és a szövegértésen van a hangsúly. Nehezíti a feladatot, hogy a magyar mellett a szlovén olvasási készséget is el kell sajátítaniuk. A második szakasz a 4–6. osztályos korosztályra vonatkozik. Ekkor a tanulóknak már képesnek kell lenniük hosszabb szövegek önálló olvasására, tanévenként három–három könyvet kell elolvasniuk, egyet kötelezően, kettőt pedig szabadon választhatnak. A magyar irodalomból *Petőfi Sándor*, *József Attila*, *Arany János*, *Nagy László*, *Weöres Sándor*, *Gárdonyi Géza*, *Móra Ferenc*, *Jókai Mór* műveit elemzik. A tanulók ezeken kívül olvassák még *Gazdag Erősi* és *Zelke Zoltán* verseit.

A harmadik nevelési-oktatási szakaszban a 7–9. osztályosok az alábbi magyar szerzőkkel foglalkoznak: *Janus Pannonius*, *Balassi Bálint*, *Zrínyi Miklós*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Arany János*, *Petőfi Sándor*, *Gárdonyi Géza*, *Fekete István*, *Móra Ferenc*, *Kölcsey Ferenc*, *Vörösmarty Mihály*, *Jókai Mór*, *Mikszáth Kálmán*, *Ady Endre*, *József Attila*, *Radnóti Miklós*, *Nagy László*, *Móricz Zsigmond*, *Nagy Lajos*, *Tamási Áron*, *Sánta Ferenc*. Megjelenik a tanulmányok során a muravidéki magyar irodalom is, *Szűnyogh Sándor*, *Bence Lajos*, *Varga József* műveit olvassák. A tananyagon kívül kedveltek a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági írók is, főleg *Nógrádi Gábor*, *Sohonyai Edít*, *Bálint Ágnes* és *Janikovszky Éva* népszerű körükben.

Az olvasás népszerűsítésére a Lendvai 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskola mintegy harminc éve meghirdeti a *Móra Ferenc Olvasási Versenyt*, amelyen a résztvevőknek az alsó tagozaton három, a felsőn pedig öt szabadon választott magyar szépirodalmi művet kell elolvasniuk. A magyar anyanyelvű diákok mintegy harmada vesz részt a versenyen, az alsó tagozaton többen, a felsőben kevesebben. Nyilván komoly erőfeszítéseket tesznek a tanárok és a könyvtárosok a résztvevők számának növelésére.

Az olvasásszociológiai blokk másik tanulmánya a *Légy jó mindhalálig* hatását elemzi. A regény a 9. osztályos, anyanyelvi szinten magyartanuló diákok kötelező olvasmánya. Zágorec-Csuka Judit megállapítása szerint a tanulók megküzdöttek a könyv szövegével. Ugyanakkor a vizsgálatban résztvevők elsöprő többsége (98%-a) számára valódi katarzist jelentett a regény elolvasása. Elgondolkodtató adalék, hogy az ifjú olvasók 40%-a nem szeretne Nyilas Misi lenni, és mindössze 15%-uk vállalná Misi sorsát, küzdelmeit. A diákok többsége végül Nyilas Misit hősnak tartja, nem áldozatnak, akire fel lehet nézni, mert nem törte meg a felnőttek kegyetlen világa – az, hogy nem akar tovább maradni Debrecenben, már az ő saját döntése.

Az olvasás jelentősége és hatalma című közleményben a szerző az olvasás nyolc típusát különbözteti meg. Kündulási tétele szerint olvasónak nem születik valaki, az olvasóvá válás nevelési folyamat eredménye. Az írásban ennek a folyamatnak egyes állomásait veszi górcső alá.

A tanulmánygyűjtemény negyedik szerkezeti egységében a szerző által muravidéki értelmiségi művészekkel készített interjúk, róluk írt kritikák, portrék sora-

koznak egyrészt a muravidéki, másrészt pedig a klasszikus magyar irodalomról. A kötetet *Bence Lajos*, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke bevezető és *Barátné Hajdu Ágnes* professzor asszony, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöke záró gondolatai fogják közre.

A kötet olvasása ajánlható mindazoknak, akiket érdekelnek a kisebbségi magyar művelődés, és főleg a könyvtárügy kérdései.

Nemzetiségi könyvtárügy a Muravidéken : tanulmányok, kritikák, interjúk / Zágorec-Csuka Judit ; [kiad. a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, ... Muravidéki Magyar Tudományos Társaság]. – Lendva : M. Nemzetiségi Művel. Int. : Muravidéki M. Tud Társ., 2019. – 209 p. : ill. ; 24 cm

Elektronikus hozzáférés:

<https://mek.oszk.hu/20800/20875/20875.pdf>

